

Kárpáti RaBszódia

2019 augusztus 08. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

4

Átlag: 4 (1 szavazat)

Mérték

Figyelem ritkaság! - Szaniszló Ferenc zseniális, feltáró írása Kárpátaljáról, 1991-b?l!

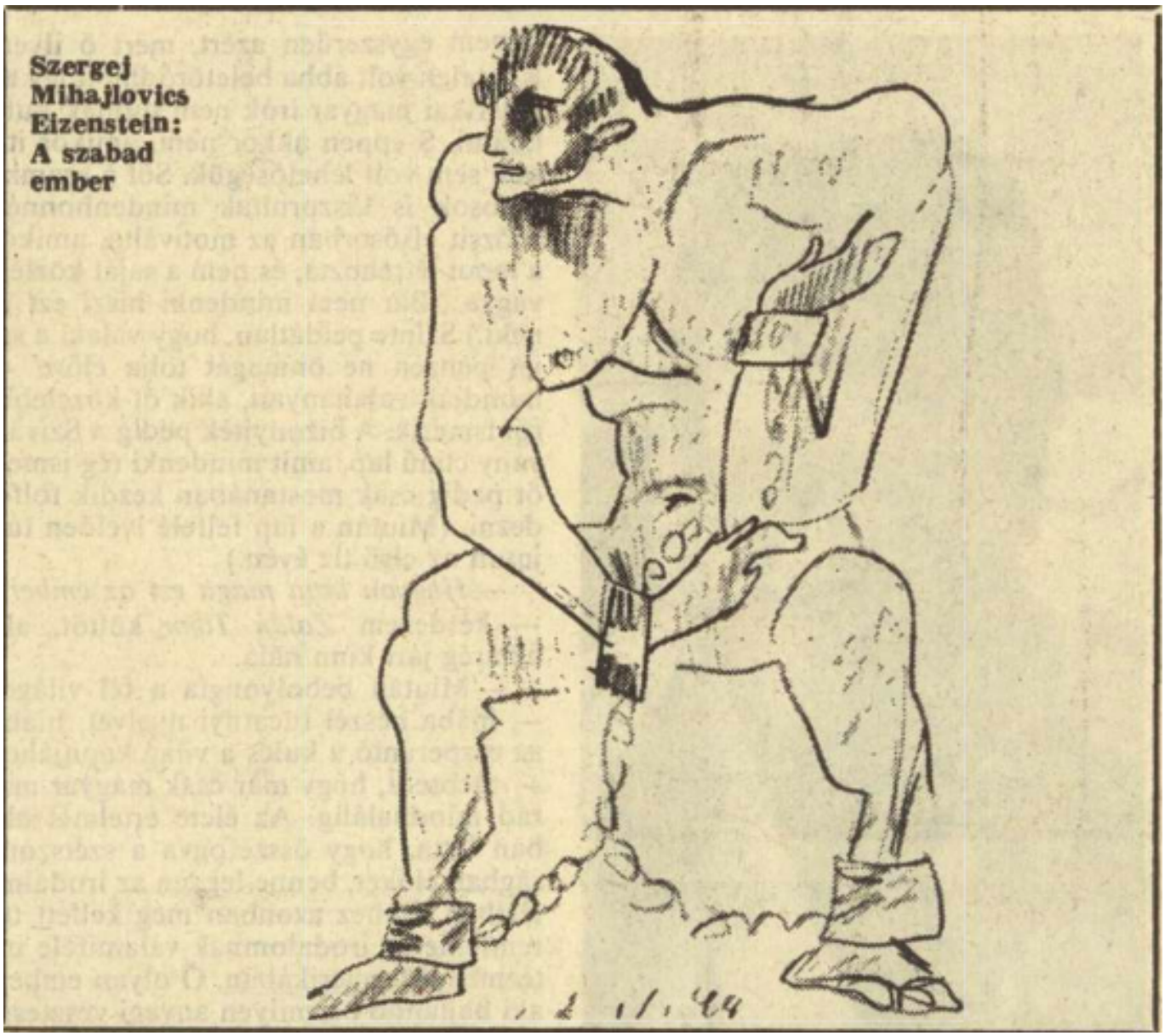
A Rekordok Könyvében néhány bekezdés erejéig feltétlenül megemlékeznék Európának egy talpalatnyi földdarabjáról, amelyet mi, magyarok úgy hívunk: Kárpátalja, keleti szomszédunk pedig: Zakarpatszkaja oblaszty, azaz Kárpáton túli megye. (Kijeviül, Moszkvából nézve ez a vidék valóban a Kárpátokon túl esik...) Aligha nem Európának — de megkocáztatom: kerek e világnak — még egy olyan vidéke, amely rövid negyedzázad leforgása alatt — 1919 és 1944 között — öt államhoz tartozott volna. A kárpátaljaiaknak ki sem kellett mozdulniuk apró falvaikból, hogy „külföldre” menjenek. Jött az magától is.

A tiszaújhelyi Orosz András bácsi még Ferenc József katonájaként harcolt Doberdónál a Monarchia egyenruhájában. Mire hazaverg?dött ugocsai falujába, Kárpátalján az Antant köpönyegéb?l el?bújó románok voltak az urak. András bácsi hát román passzust kapott. Egy esztend? után a románokat az Antant kiparancsolta Kárpátaljáról. Jöttek a csehek, akik a gy?ztesek kegyéb?l ajándékul kapták e vidéket. A második világháború elején aztán Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz, így a cseh igazolványokat magyarra cserélték.

Orosz András aligha sejtette, hogy négy esztend? múlva viszont orosz nyelv? papírokat kap. A bevonuló szovjet csapatok az er?sebb és a gy?ztes jogán Ukrajnához, illetve a Szovjetunióhoz csapták Kárpátalját. András bácsi pedig, a kárpátaljai magyar és német férfiak tízezreihez hasonlóan, megjárta a poklok poklát: a szolyvai gy?jt?tábort, ahová kényszermunkára, „malenkij robot”-ra hurcolták el. Történt mindez huszonöt esztend? alatt, Európában, annak is a szívében. Idegen hatalmak marakodtak egymással, miközben egy dologról valamennyien megfeledkeztek: tudniillik, hogy megkérdezzék magukat a kárpátaljaiakat: ?k vajon mit szeretnének?

Ezerévnyi nyugalom

A tragédia els? felvonása az els? világháború végén kezd?dik. Addig, a magyarok bejövetelét?l számítva több mint egy ezredéven át, senkinek eszébe sem jutott, hogy elvitassa Kárpátalja hovatartozásának jogát. Maga az elnevezés — Kárpátalja — is újkelet?, hiszen a középkorban ez a terület a Felvidék keleti részét képezte. Sem földrajzi, sem politikai okok nem indokolták különállását. A mai Kárpátalja síkvidéki része: a Tisza-hát, Ungvár, Munkács, Beregszász környéke — az Alföld egyenes folytatása, míg a hegyvidék a Kárpátok koszorújának egy — a többivel összefügg? — darabja.

A Trianonban elcsatolt történelmi magyar függetlenségpártiak mentsvára, a magyar kultúra menedéke volt, így földrajzi és politikai egységet képezett. A Vajdaságot a török ki?zése után a Délvidéken Bécs azzal a szándékkal hozta létre, hogy saját közvetlen irányításával tartsa sakkban a magyarokat, ugyanakkor a törökök közelsége miatt önálló katonai szerep is hárult e vidékre. Er?szakolt politikai egysége tehát így alakult ki. Kárpátalja viszont soha nem játszott önálló politikai szerepet. Az ország észak-keleti kapuja volt: itt jöttek be s pillantották meg az új hazát Árpád magyarjai. (A kutatások szerint a magyarok másik része Moldova irányából érkezett — Erdélybe.)

A Vereckei- és az Uzsoki-szorosokon vonultak a halicsi háborúkba annak idején az Árpád-házi királyok seregei, s ugyanezen hágókon át törtek az országba a tatárok, a magyar trónra pályázó lengyelek. Kárpátalja — nevezzük így, bár akkoriban nem használták még ezt a szót — török id?kben vált stratégiailag fontos térséggé. Mivel azonban a Habsburg-ihletés? és Bécs érdekeinek alárendelt, ún. Magyar Királyság, valamint az Erdélyi Fejedelemség kisebb-nagyobb szünetekkel állandó harcban állott, Kárpátalja valójában hadszíntérré, a Habsburgok és az erdélyi fejedelemnek ütköz?övezetévé vált. Az itt él? magyarokat, ruszinokat, németeket a történelem viharaiban elszenvedett csapások egyformán sújtották.

Sorsközösségük ezer esztend?n át megbonthatatlannak t?nt. A ruszinok álltak els?ként Rákóczi zászlaja alá, mindig is büszkék voltak arra, hogy közülük kerültek ki a vezérl? fejedelem els? katonái. A középkorban betelepített németek, vagy a 18—19. században Galíciából, Oroszországból, a nyomor és a progromok elöl tömegesen ide menekül? zsidók a szó legnemesebb értelmében magyarabbak voltak a magyaroknál. Ezt a hazát mindannyian a sajátjuknak tekintették. Kárpátalján soha nem talált — nem találhatott — termékeny talajra a magyarellenesség, a történelmi Magyarország területi integritását megkérd?jelez? szakadár politika, s nem fogtak fegyvert a Habsburgok zsoldjában a magyarok ellen a helyi nemzetiségek, mint tették azt 1848—49- ben Erdélyben a

románok. Délvidéken a szerbek és a horvátok.

A ruszinok helykeresése

Amikor majd az els? világháború végén ezek a népek a Monarchia és magyarság ellen fordulnak, csak a ruszinok nem feledkeznek meg a hazával szembeni kötelességükr?l. Csak ?k ragaszkodnak még Magyarországhoz, amely évszázadokon át oltalmazott magyart éppúgy, mint szlovákot, szerbet és románt idegen betolakodó ellen, tatár, török veszedelem idején, amely Európában els?ként hirdetett vallásszabadságot; amely iskolát, könyvet, templomot adott mindenkinek, függetlenül attól, milyen nyelvet beszél.

A ruszinok mindezt nem felejtették el, nem felejtették el Rákóczit, minthogy azt sem, hogy az els? ruszin nyelvtankönyvet is Pesten nyomtatták s adták ki, még a múlt század elején. Az els? világháborút lezáró párizsi békék el?készítése idején a Kárpátaljára szemet vet? idegen kormányok lázas igyekezettel próbálták bebizonyítani, miért éppen ?ket illeti ez a vidék. S a legf?bb érv szinte minden esetben az volt: ruszin nép és nyelv nincs és nem létezik. A csehek például úgy tudták, a ruszin nem más, mint szlovák nyelvjárás. Következetesen : ha Szlovákia egyesül Csehországgal, akkor feltétlenül magával kell hoznia a többnyire ruszinlakta Kárpátalját is. Az államiságát éppencsak visszanyer? Lengyelország hasonlóan érvelt: a ruszinok valójában ukránok — állították —, s mivel Nyugat-Ukrajna Lengyelországhoz került, ráadásnak Kárpátalját is meg kell kapniuk. Az egyetlen idegen hatalom, amely semmivel nem tudta indokolni területi igényét, Románia volt.

A románok valószín?leg belátták: nemigen fogják bebizonyítani a ruszinokról, hogy elszlávosodott dákok. Ezért megelégedtek a szuronyokkal, amelyek azért egy esztend?n át így is meggy?z? érvnek számítottak a Kárpátalja jöv?jér?l folyó vitában. Kik is valójában a ruszinok? A mai szovjet iskolai térképen a Honfoglalás korában a Kijevi Rusz, vagyis az ország ?sállam határai pontosan ott húzódtak, ahol ma(!): Csap és Záhony, Beregszász és Beregsurány, Tiszaújlak és Tiszabecs között.

A valóságban a ruszin egyike a keleti szláv népeknek, minden bizonnyal az úgynevezett fehér-horvátokat tekintheti ?seinek. Saját nyelve van, amely ugyan szláv, de nem pusztán nyelvjárás. (Ezen az alapon az oroszok nyugodtan nyelvjárásnak tekinthetnék az ukránt, a bolgárt vagy akár a szerbet is, annyira szembet?n? a hasonlatosság ...) Saját kultúrája van, saját hagyományokkal rendelkezik. Jellemz?, hogy a cári udvar által pénzelt pánszláv mozgalmak éppen a kárpátaljai „orosz” nép körében maradtak szinte teljesen visszhangtalanul.

Az els? magyar történetírók közül Anonymus három évszázad távolából úgy tudja, Árpád honfoglalói a Vereckei-szoroson átkelve békés szláv népet találtak. Ok lehettek a ruténok, a ruszinok. Mások viszont azt tartják, a ruténok Árpád nyomában, netán a magyar törzsekkel együtt vonultak be a Kárpát-medencébe — Halicsból, a mai Nyugat-Ukrajnából. Nem a mi dolgunk igazságot tenni, egy azonban bizonyos: a származás meghatározó, de a történelem üll?jén kovácsolódnak, formálódnak a népek, a nyelvek, a kultúrák. Megkockáztatom: a ruszin nép identitástudatát, nyelvét, kultúráját az az ezredév formálta, alakította lényegesen, amelyet a magyarsággal egy sorsközösségben élt az Északkeleti Kárpátok bérceinek körében.

Ausztria—Magyarország fölbomlásával megpecsétel?dött Kárpátalja sorsa is. Hogy Csehszlovákia, Románia, s?t Lengyelország is meg akarta kaparintani ezt a — legfeljebb erdeir?l, hegyeir?l híres, inkább szegény, semmint gazdag — vidéket, annak inkább stratégiai okai vannak. Köztudomású, hogy Trianonban Magyarország új határait nem annyira etnikai, mint inkább nagyon is gyakorlati szempontok alapján vonták meg. Fontos közlekedési csomópontok és vasutak döntötték el egy-egy terület hovatartozását.

Természetesnek t?nt tehát, hogy Csehszlovákia és Románia egyaránt magának követeli Kárpátalját. A csehek rátették a kezüket Sátoraljaújhelyre, melynek az a városrésze, ahol az akkoriban jelent?s észak-magyarországi vasúti csomópontnak számító pályaudvar van, ma is Szlovákiához tartozik. Csapot is meg akarták hát hozzá szerezni. A románok voltak a fürgébbek a magyar Tanácsköztársaság leverésének ürügyén: elfoglalták Csapot és csak az Antant nyomására hagyták el kényszeredetten Kárpátalját.

Közben a lengyelek is be-be- csaptak Ukrajnába, de próbálkozásaikat mindvégig kudarc kísérte. Az aranyalmát Páris királyfi — pontosabban tábornok, mert így hívták az Antant francia származású kárpátaljai helytartóját, akit azért küldtek a gy?ztesek, hogy lecsöndesítse a koncon maradókat, végül is hosszas tépel?dés után a cseheknek adta. Persze, a békecsinálók nem hagyhatták figyelmen kívül az egyre aktivizálódó ruszin mozgalmak véleményét sem. 1919. május 8-án Ungváron az ún. Központi Orosz Nemzeti Tanács, amely az eperjesi, az ungvári és a huszti ruszin nemzeti tanácsokat tömöritette, azzal a feltétellel adta áldását a csatlakozásra, hogy az új állam Csehszlovák—Ruszin Köztársaság lesz.

A saint-germain-i egyezmény pedig egyenesen kötelezte Csehszlovákiát, hogy a ruszinoknak a Kárpátalján autonómiát adjon. A ruszinok már-már ?si álmukat, a Podkarpatszka Rusz-t (Kárpátaljai Rusz) látták megvalósulni. A csehek mindent megígértek, de persze az ígéretekb?l semmi nem lett.

Hitler és Sztálin vasmarka

Amikor Hitler bevonult Csehországba, úgy t?nt, a ruszinok végre kicsikarják Prágától autonómiájukat. 1938. október 5-én Zsolnán kikiáltották a szlovák államot. A szlovák kormány sebtiben önkormányzatot adott Kárpátaljának. A Ruszin Autonómia kormányának elnöke, Bródy András, aki kés?bb a sztálini önkénynek esett áldozatul, a vidék hovatartozását eldöntend? népszavazást szorgalmazta. A kárpátaljai ruszinok közül akkor sokan az ún. ukrán irányzat hívei voltak, Bródyt leszavazták, így jutott hatalomra Volosin, aki Hitler támogatását élvezte. A nácik Kárpátaljának nagy jelent?séget tulajdonítottak egy majdan megalakuló, német befolyás alá kerül? Ukrajnában, ezért szerették volna, ha Kárpátalja addig is meg?rzi látszatfüggetlenségét. Hitler kés?bb elállt ett?l a tervt?l, s a németek levették a kezüket Volosinról.

Egy új, veszedelmesen agresszív hatalom jelent meg a Kárpátaljáért folytatott marakodásban. A korábbi vetélytársak valamennyien pórul jártak. Sztálinnak, azon túl, hogy biztosítani akarta az összeköttetést a hágókon keresztül, azért volt szüksége Kárpátaljára, mert így Magyarország, Románia, Jugoszlávia és Ausztria szovjet ellen?rzése már nem ütközhetett nehézségekbe: a szovjet hadsereg nem a Kárpátok másik oldaláról, nem a bércekr?l, hanem a Kárpát-medencén belülr?l tarthatta szemmel Közép-Európát.

A Kárpátokban szovjet bázisok láncolata épült ki: Munkács közelében, nem messze a magyar határtól, légitámaszpont búvik meg, ahonnan ma már néhány másodperc leforgása alatt csehszlovák, magyar, román terület fölé érhetnek a szovjet harcigépek, s adott esetben gyorsan elérhet? Jugoszlávia és Ausztria is. A szovjet csapatok Közép-Európából történ? visszavonulása után a korábbinál is nagyobb jelent?sége lesz a moszkvai stratégák szemében Kárpátaljának. Egyenesen hídf?állás lesz, hiszen már csak ez a kis földdarab marad meg a birodalomnak Közép-Európából. Feltéve persze, ha Ukrajna nem tör önálló politikai szerepre.

Mi a jobb?

A mai Kárpátalja, a ruszinok és magyarok dilemmája: mi a jobb? A nagyorosz birodalmi szemlélet, avagy az ukrán nacionalizmus? Ebben a helyzetben különösen nehéz politizálni a magyaroknak. 1944 ?szén-telén a szovjet hatóságok magyar férfiak tízezreit hurcolták el Kárpátaljáról, akik közül sokan nem tértek vissza.

A magyar ?slakosság szörny? ivartalanitása, valamint a szovjetek el?l menekültek nagy száma miatt végzetesen megfogyatkozott Kárpátalja magyar etnikuma. Meghurcolták, megalázták, lábbal tiporták kultúráját, elhallgatták. Ma már beszélhet, ma már olvashat, már iskolába járhat, s?t útlevéllel a zsebében az anyaországba is át-átrándulhat. Csak egyet nem tehet: hogy Kárpátalja különválását követelje. Mert akkor az ukrán nacionalista elemek, a Moszkva-barát kommunistákkal együtt rásütik az irredenta bélyegét. A magyarok ezért szövetségest kerestek, s találtak a ruszinok között. Sajnos, a ruszinok sem egységesek: van, aki meghasonlott, van, aki fél vagy egyszer?en belefáradt a létért vívott mindennapi küzdelembe. Ennek ellenére már körvonalazódik a ruszinok Kárpátalja jöv?jére vonatkozó terve. E szerint a vidék teljes gazdasági és viszonylagos politikai autonómiát kapna — Ukrajnán belül.

Így Kárpátalja földrajzi és politikai egészét egy autonómiába foglalnák. A Beregszászban és környékén él? magyarság ezzel párhuzamosan javasolta a magyar autonómia kialakítását, amely a — jobbára még ma is magyar többség? — Tisza menti vidéket foglalná magába.

A ruszinok szerint a magyar autonómia megbontaná Kárpátalja egységét. Ráadásul az Ungváron, Munkácson, Rahón, Técs?n, Huszton, Visken és Nagysz?l?sön él? magyarság kirekeszt?dne az autonómiából, nem beszélve a Tisza forrásvidékének szigetmagyarságáról. A beregszásziak viszont úgy érvelnek, hogy a magyaroknak így legalább marad egy kis „hátországuk”, ahová a fenyeget? orosz—ukrán összet?zések közepette visszavonulhatnak. Áthidaló megoldásként a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége az ún. kulturális autonómiát javasolta, amely nem köt?dne meghatározott területhez, hanem állampolgári jogon kiterjedne minden magyarra. Ügy t?nik, hogy ez a megoldás jobban ínyére lenne a ruszinoknak, s?t az ukrán nacionalistáknak is, akik attól félnek, hogy az esetleges beregszászi magyar autonómia egy szép napon fogná magát, kiszakadna Ukrajnából, s Magyarországhoz csatlakozna.

Kárpátalja ma e században soha nem tapasztalt nyomorban teng?dik. Visszaállították a jegy- és fejadagrendszert, ezenközben az itt megtermelt élelmiszerek kétharmadát kiviszik az Uzsoki- és a Vereckei-hágókon. Vállalkozó szemével roppant gazdag vidék ez: van számos gyógy- és ásványvize, amelyet Nyugat-Európában méregdrágán kínálhatnának. Vannak gyönyör?, vadban és fában gazdag erdei, turistacsalogató hegyei, havasai. Nem csoda, ha a kárpátaljaiak fejében már egy különleges gazdasági övezet gondolata is megfogant. Hiszen Kárpátalja négy országgal — Románia, Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország — határos, s egyben fontos közép-európai közlekedési csomópont, no és persze, a Szovjetunió egyik nyugati kapuja.

„Vigyázz, a kutya harap!”

Magyarország vonzereje roppant nagy. Annak idején, amikor megnyílt a kishatárforgalom, a kárpátaljai magyarok egyszer csak azt vették észre, hogy ruszin, ukrán, orosz szomszédaik, akik megjárták a másik oldalt, mintha más szemekkel néznének rájuk. Rengeteg magyar jutott pluszkeresethez azáltal, hogy magyar nyelvtanfolyamok indultak.

Egy kiéheztetett ország elgyötört polgárai esetében talán érthet?, ha a záhonyi vagy a fehérgyarmati ABC árutól roskadozó polcai nagyobb propagandát visznek Magyarországnak, mint József Attila versei vagy Kodály zenéje. A változásokat csak az képes értékelni, aki ismerte az elmúlt évtizedek „Kárpáton túli megyéjét”. Néhány esztendeje még a szó legszorosabb értelmében a moszkvai id? szerint jártak az órák. Ma már közép-európai id?t mutatnak. Néhány esztendeje még külön engedéllyel járhattak saját falvaikban a határ menti magyarok.

A „különleges rendszer? övezet” azóta a múlté, szabadon járhat-kelhet az idegen is, s megnyíltak a határok. (Bár valamilyen ürüggyel id?r?l id?re korlátozzák a kiutazást.) Nagysz?l?s, a dölyfös bécsi császárral dacoló kis Ugocsa hajdani székhelye, iskolapadja a változásoknak. Néhány esztendeje még egyetlen magyar nyelv? feliratot t?rtek meg a városban. „Vigyázz, a kutya harap!” — hirdette a Magyarországon beszerzett kis tábla, melyet Milován Sándor, az ötvenhatos intervenció elleni tiltakozásáért börtönt szenvedett magyar rakta ki kapujára. Ma már akárhonnan érkezik az utas, az út menti táblán magyarul is ki van írva a város neve. Nagysz?l?sön a szovjethatalom számtalan emlékm?vet állított: szobrot kapott természetesen Lenin, Gorkij, s?t Bogdan Hmelnyickij is, az ukrán nemzeti h?s.

Csak egyetlen embernek nem jutott egy árva kisplasztika sem. Annak, akinek Nagysz?l?s világhírét köszönheti: Bartók Bélának, aki gyermekfejjel itt a megyeháza nagytermében adta els? koncertjét. Most ebben az épületben rendezik be a magyar iskolát, melyet évekkel ezel?tt a hatóságok megszüntettek. A nagyteremben, hol Bartók játszott, most még faládák bújnak össze. Könyvek kandikálnak ki bel?lük. Poros, gy?rött, megviselt könyvek, de mégiscsak könyvek. Magyarországi adományok. A sz?l?si magyar nebulók ?szt?l bel?lük olvassák ki majd a múltat, a jelent, a jövend?t.

Szaniszló Ferenc

Új Magyarország, 1991. május 11.

Tisztelt olvasók!
Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkukkal" a **Flag Polgári Magazin** Twitter oldalát a következ? címen: https://twitter.com/syracuse73. illetve a Facebook oldalát pedig az alábbi címen: https://www.facebook.com/flagmagazin
- Minden "lájk számít, segíti a magazin m?ködését!

Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló